

Олеся Гудзенко

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Дім формату «life-work-leisure» в актуальних пандемічних умовах: соціологічний вимір

Неочікувані зміни, ризики та обмеження, які виникли в умовах пандемії COVID-19, призвели до трансформаційних перетворень соціального порядку багатьох суспільств. Ефекти пандемії відтепер простежуються у всіх сферах життєдіяльності сучасної людини. Звичний порядок повсякденного життя, критерії релевантності та інтерпретаційні схеми пояснення актуальних подій, необхідні для життя і взаємодії в суспільстві, піддаються суттєвим змінам і формують «нову реальність». Соціологічний дискурс відразу відреагував на онтологічні зрушення емпіричними дослідженнями ефектів пандемії в сфері віддаленої праці і дистанційної освіти, гендерної проблематики і домашнього насильства, практик підтримки здоров'я, гігієни, проведення дозвілля та нових форм соціальності тощо.

Ситуація пандемії актуалізувала увагу дослідників до повсякденного життя людини, яке стало більш локалізованим у приватному просторі дому. Сформовані нові соціальні умови змусили переглянути вимоги до житлового простору. Питання комфортного планування та власної безпеки, можливість працювати і реалізувати право на освіту, розвиватися і розважатися стали ще актуальнішими і визначальними цінностями в організації повсякденного життя сучасної людини.

Поєднання різних функціональних сфер в єдиному житловому просторі призвели до трансформації сприйняття дому як тільки приватної рекреаційної зони. Дана робота присвячена дослідженню впливу наявних соціокультурних умов на процеси зміни ставлення городян м. Дніпро до приватного простору дому в новому форматі, який поєднує повсякденність побуту, роботи та дозвілля. З метою фіксації зміни сприйняття домашнього простору в сучасних пандемічних умовах було проведено емпіричне дослідження методом глибинного інтерв'ю. Отриманні результати засвідчили суттєву трансформацію уявлень стосовно організації повсякденного життя і житлового простору сучасної людини в актуальних умовах.

Ключові слова: дім, приватний простір, пандемія, «відчуття дому», дистанційна освіта, праця онлайн, ефекти пандемії

Olesya Gudzenko

Oles Honchar Dnipro National University

Home in the format of «life-work-leisure» in modern pandemic conditions: a sociological dimension

Unexpected changes, risks and constraints that have arisen in the context of the COVID-19 pandemic have led to transformational changes in the social order of many societies. The effects of the pandemic can now be traced in all spheres of modern life. The usual order of everyday life, the criteria of relevance and interpretive schemes for explaining current events, necessary for life and interaction in society are subject to significant changes and form a "new reality". Sociological discourse immediately responded to ontological shifts with empirical research on the effects of the pandemic in teleworking and distance education, gender and domestic violence, health practices, hygiene, leisure, and new forms of sociality.

The pandemic situation has brought to the attention of researchers the daily life of man, which has become more localized in the private space of the home. The new social conditions have forced us to reconsider the requirements for living space. Issues of comfortable planning and personal safety, the ability to work and exercise the right to education, development and entertainment have become even more relevant and defining values in the organization of everyday life of modern man.

The combination of different functional areas in a single living space has led to the transformation of the perception of home as a private recreation area. This work is devoted to the study of the impact of existing socio-cultural conditions on the processes of changing the attitude of the citizens of Dnipro to the private space of the house in a new format that combines everyday life, work and leisure. An empirical study of in-depth interviews was conducted to capture changes in the perception of home space in today's pandemic environment. The obtained results testified to a significant transformation of ideas about the organization of everyday life and living space of modern man in the current conditions.

Keywords: house, private space, pandemic, «home feeling», distance education, online work, pandemic effects

Постановка проблеми

«Дім – це місце відпочинку і спілкування з близькими людьми». Це традиційне визначення, яке було до певного часу домінуючим в уявленнях більшості українців, під впливом сучасних ризиків починає суттєво змінюватися. Відношення до дому як до приватного повсякденного простору та рекреаційної зони зазнало певних зрушень, особливо в ситуації пандемії COVID-19. Із зміною суспільного устрою неминуче трансформувалася повсякденний світ людини, його ціннісні орієнтації, відношення та ставлення до речей, практики здійснення різних видів діяльності, спосіб та стиль життя.

Карантинні обмеження внесли певні зміни в організацію повсякденного життя сучасної людини, поєднавши декілька сфер життєдіяльності в єдиному приватному просторі дому. Так, за інформацією аналітичного центру Cedos, до пандемії відносно незначна частина населення у світі працювала дистанційно на постійній основі. За оцінками МОП, 8% світової робочої сили, або приблизно 260 мільйонів працівників постійно працювали вдома до пандемії COVID-19. Для країн ЄС у 2019 році частка дистанційних працівників у віці 15–64 років становила лише трохи більше 5% і залишалася такою протягом останнього десятиліття; щоправда, дещо зросла частка тих, хто іноді працював удома: з 6% у 2009 році до 9% у 2019 році. За даними Євростату, серед країн-членів ЄС найбільшу частку віддалених працівників мали Нідерланди та Фінляндія (14% зайнятих людей, які зазвичай працювали з дому у 2019 році), за ними йдуть Люксембург та Австрія (де 12% та 10% відповідно). Навпаки, найнижчі показники були зареєстровані в Болгарії (менше 1%), Румунії (1%), Угорщині (1%), Кіпрі (1%), Хорватії та Греції (обидві країни — 2%) (Філіпчук, 2020). Віддалена праця вдома пояснюється як більш економічно вигідна для роботодавців, тому швидких змін і повернення до минулого формату не варто очікувати. «Майже 84% компаній довелося швидко запроваджувати цифрові технології та режим віддаленої роботи для своїх працівників. Очікують, що близько 44% так і працюватимуть дистанційно, навіть коли вже можна буде повернутися назад до офісів» (Зануда, 2021).

Зважаючи на дані, наведені вище, тенденція до створення нової форми поєднання приватного життя та праці і дозвілля в єдиному житловому просторі буде зберігатися, саме тому актуальним до сучасних умов є дослідження дому в форматі «life-work-leisure».

Аналіз досліджень і публікацій.

Дослідження приватного простору дому як соціокультурного феномену не є традиційним для соціології. Скоріше, можна говорити про симптоматичну актуалізацію цієї проблематики у зв'язку з більш звичними для соціології проблемами (занепад традиційного суспільства, гендерна проблематика, функції сім'ї, ресоціалізація солдатів тощо). Це свідчення того, що значення дому визнавалося, але, так би мовити, «екзистенційно», тобто з точки зору життя як прагматичної реальності. Саме приналежністю до повсякденного життєвого світу можна пояснити те, що дім довгий час не ставав предметом соціологічної рефлексії.

Дім, точніше його концептуалізацію, можна представити як певний синтез різних підходів не тільки в соціологічній сфері, але й в працях багатьох урбаністів та архітекторів, етнографів та істориків. Проблематика «дім–людина» в різних вимірах час від часу опинялася в центрі уваги відомих філософів екзистенціалістів, що цікавилися повсякденним життям людини у світі (М. Гайдеггер, М. Еліаде, Ж. Дерріда) (Ручка та Скокова, 2008).

Безпосередній інтерес до проблеми дому ми знаходимо у представників формальної соціології: Г. Зімеля і Ф. Тьонніса. Цінним в феноменологічній спадщині досліджень дому є роботи А. Шюца, оскільки саме він намагається концептуалізувати поняття «дім» в руслі соціології повсякденності, підкреслюючи різноманіття суб'єктивних сенсів і прочитань, звертаючись при цьому до пошуку інтерсуб'єктивності, передусім, через розгляд символічного значення дому. До кінця ХХ століття модель будинку як вираження «внутрішнього затишку» і зовнішня форма «Я» людини стала провідною, а в роботах теоретиків постмодернізму.

Серед російських авторів, що активно займаються даною проблематикою, необхідно зазначити: Т. Андрєєву, О. Байбуріна, Г. Башляра,

В. Козирькова, С. Климову, Б. Гладарева, В. Лелеко, О. Разову, Л. Шпаковську, В. Щукіна.

Українські дослідники також активно займаються питаннями дослідження проблем просторудому та приватності. Серед головних авторів можна виділити: І. Ковальову, О. Даниленко, А. Ручку, Л. Скокову, А. Петренко-Лисак, О. Ходус, О. Зубарева, І. Денисенко.

Мета дослідження полягає в емпіричній фіксації відношення українців до приватного простору дому в новому форматі поєднання повсякденного побуту, роботи і дозвілля в актуальних пандемічних умовах.

Виклад основного матеріалу.

В процесі розвитку суспільства «дім» завжди мав для людини і його оточення визначальне символічне значення. Процеси модернізації поглибили цю значимість і це призвело до виникнення ефекту доместикації всього суспільства і, відповідно, до універсалізації поняття дому. В соціологічному дискурсі доместикація суспільства призвела до переходу від теорії глобалізації до теорії глокалізації, в якій домінуючими темами стали приватна сфера, повсякдення, цінності сімейного життя, роль малих громад в механізмах перетворення суспільного простору (Козырьков, 2010).

Незалежно від матеріального втілення житлового простору (будинок/квартира/заміський будинок), дім є соціокультурною цінністю для його мешканців, оскільки наповнений символічними та оціночними значеннями, пов'язаними з біографічним досвідом, перебігом соціалізації, різноманітними життєвими подіями в соціальному оточенні (Ручка та Скокова, 2008). Житловий простір сучасної людини містить широкий спектр символічних змістів та емоційного забарвлення. Ці символічно-емоційні сенси відношення до простору дому залежатимуть як від макросуспільного контексту (матеріально-технічний розвиток суспільства, історичний період, суспільні ризики та трансформації тощо), так і від мікросоціальної оптики (індивідуально-типові уявлення про дім, класові, професійні та статеві-вікові корелянти).

Дім, будучи локусом приватної повсякденності, в сучасних пандемічних умовах реалізує не тільки біологічну

і соціальну функцію життєдіяльності людини, але й формує значно новий формат соціального буття людини. Дім завжди асоціювався суто зі «своїм», ніби відгородженим від зовнішнього світу, життєвим простором і водночас був інтегруючою ланкою в загальній картині світу (Петренко-Лисак, 2013). Основною функціональною значимістю дому стає не тільки належність приватного простору для його мешканців, а й безпека і відчуття захисту, що межує з функцією підтримання карантинних обмежень.

Процеси доместикації суспільної свідомості, які розпочалися ще в ХХ столітті, проявилися, на думку російського вченого В. Козирькова (2006), в різних соціокультурних моделях дому:

1) індивідуально-ностальгічна модель дому. Дім є вираженням «внутрішнього затишку» і ототожнюється, насамперед, зі сферою приватного життя. Модель «Мій дім – моя фортеця», сформована як теза англійського юриста Е. Кок (1552р. – 1634р.), суттєво не змінилася. Родинний дім є первинним соціокультурним простором, який дозволяє об'єднати в собі інші елементи життєвого світу в процесі формування та відтворення атрибутивних властивостей і якостей людини;

2) публікована модель дому. У публікованій моделі житловий будинок не відділяється від публічної сфери суспільства, а розглядається її продовженням або невіддільним елементом. Це може бути вплив громадських інститутів і держави на порядок доступу до житла, правила експлуатації житла і процедури плати за проживання, використання житлово-комунальних послуг. Панування публічної сфери над приватним, з одного боку, призводить до закріплення відкритості сфери приватного життя, а з іншого боку – до створення спеціальних інститутів і організацій для контролю над приватною сферою;

3) органічна модель. У цій моделі житловий простір ототожнюється з екологічною нішею або вважається самою цією нішею. Це вже не соціально-публікована модель, а більш природно-публікована. Соціальні елементи в цій конструкції будинку зникають – її витісняє біотичний і духовний зміст людини та його природного оточення;

4) гендерна модель дому. Специфіка стосунків між чоловіками і жінками усередині і зовні дому, їх зв'язок з житлом розкривається у рамках цієї моделі. Будинок є не тільки простором приватного життя (більш зосередженим на ролі жінки в функціонуванні дому), але і більш широким полем суспільних відносин, що включає в себе виконання публічних функцій, в яких беруть участь чоловіки (виконання ролі «годувальника», ремонт житла, реалізація функції прийому гостей, представницька функція в діалозі з різними органами влади, функція захисту будинку, соціалізаційно-освітня функція).

Соціальні умови, створенні пандемією, фактично посилюють процеси публізації житлового простору. Віддалена робота, дистанційна освіта, проведення дозвілля вдома, комунікаційні технології і соціальні мережі створюють приватний простір дому більш прозорим. В. Козирьков (2009) вважає, що саме крайня форма розвитку індивідуалізованої моделі дому призводить до перетворення її в протилежність – публізовану модель і ностальгію за попередньою.

Таким чином, онтологічні передумови, пов'язані з карантинними обмеженнями, актуалізували інтерес до соціологічного виміру сприйняття сучасною людиною житлового простору дому в форматі, який поєднує в собі не тільки приватний простір повсякдення, але й сферу праці та дозвілля.

Для реалізації зазначеної мети було проведено емпіричне дослідження із застосуванням методу глибинного інтерв'ю (2020 р.). Інформантами стали мешканці м. Дніпро (N=9), які проживають в різних типах житлових помешкань з різною формою власності. Відповіді інформантів надруковано мовою оригіналу.

Опитувальник інтерв'ю був умовно розділений на три блоки з врахуванням питань стосовно поєднання побуту/роботи/дозвілля:

1) просторово-територіальний вимір дому. Цей блок запитань включав в себе задоволеність побутовим облаштуванням дому, практики зміни житлового простору, просторове маркування та зонування житла, функціональні характеристики дому, його відповідність нормам комфорту і зручності;

2) аксіологічний вимір – запитання стосовно відчуття захищеності та безпеки, відчуття усамітнення та особисто-приватного простору, можливість отримання емоційного задоволення, релаксації від перебування вдома, провідні життєві стратегії та цінності, пов'язані з домом, плани на майбутнє щодо дому;

3) соціальний вимір – питання стосовно комунікативних практик мешканців спільного жилого простору, стан задоволеності своїми домашніми умовами для віддаленої роботи/дистанційного навчання, відношення до сусідів, проведення дозвіллевих практик.

В рамках даної роботи наведемо найбільш типові і розповсюджені відповіді стосовно відношення містян до простору дому в умовах пандемії та карантинних обмежень. Результати інтерпретації розпочнемо з просторово-територіальних характеристик дому.

Всі інформанти називають комфорт – головною умовою свого житлового простору дому, особливо в сьогоденні, коли потрібно поєднувати його з роботою. Так, наприклад, наведемо декілька відповідей:

«Существенно наш режим при коронавирусе не поменялся. Наш дом для нас остаётся комфортным – у нас есть сад, беседка и территория возле дома. Это сейчас очень важно» (Світлана, 27 р., власний будинок, проживає з чоловіком та дитиною).

«В сегодняшней ситуации воспринимаешь комфорт уже по-другому. Сейчас комфортно – если никто никому не мешает учиться, работать, отдыхать в одном общем пространстве дома». (Олена, 48 р., проживає в будинку чоловіка).

Респонденти відмічають важливість наявності у домі всіх життєво необхідних складових – опалення, гарячої води, газо- та електропостачання. Проте після перерахунку цих основних стандартних характеристик спостерігається наявність суттєвих розбіжностей у вимогах, які висуваються до дому, аби мати змогу називати його «комфортним». Так, для мешканців приватного будинку важливим виявляється розмір присадибної ділянки біля дому: «чтоб я могла там с ребенком погулять или просто поставит мангал для шашлыков, выращивать зелень (смеется)» (Світлана, 27 років, власний будинок,

проживає з чоловіком та дитиною).

Для багатопверхового – наявність ліфту та відсутність перебоїв у його роботі: «главное – чтоб с лифтом, а то пешком на 9 этаж не очень охота...» (Максим, 25 років, проживає у квартирі батьків із братом).

Всі інформанти серед основних ознак комфортності житла відзначали наявність швидкісного інтернету, проживання недалеко від «центру» – місця, де можна робити покупки або розважатися. Навіть в умовах карантинних обмежень інформанти зазначали, що для комфорту важливо мати змогу вийти прогулятися на свіжому повітрі. Універсальних умов, які можна було б назвати комфортними абсолютно для всіх, практично немає. Адже сучасний індивід сприймає дім як індивідуально структурований та сформований саме під його власні потреби простір, а отже, функціональні вимоги до дому будуть визначатися індивідуальними характеристиками індивідів – їх місцем роботи, сферою діяльності, віком, дозвілєвими практиками. Однак, ситуація з карантинними обмеженнями робить відношення до дому з точки зору комфортності дещо типовим.

Цікаві висновки отримали щодо тих інформантів, які орендують житло.

Респондент Дмитро взагалі відмовився визначати універсальні комфортні вимоги до дому, адже проводив до пандемії там дуже мало часу і розглядав його переважно як простір для сну та відпочинку. Дмитро знімає квартиру в спальному районі, а на роботу добирається майже годину.

«Ты находишься дома два часа утром и два часа вечером, потому люксовый вариант не ищешь, ищешь комфортный вариант под свои потребности. Я так и продолжаю работать, не смотря на карантин. Поэтому дома редко нахожусь» (Дмитро, 32 р., орендує квартиру). Саме так пояснює він вибір житла, головним критерієм для якого була наявність поряд рекреаційної зони відпочинку, щоб займатися бігом і ходити у вихідні на пікніки.

Таке максимально інтеріоризоване розуміння комфорту цілком відповідає сучасному постмодерністському сприйняттю дому як мобільного рухливого осередку перебування індивіду. На зміну прагненню людини придбати житло у власність

приходить прагнення отримати житло, яке винаймається там, де зручно, комфортно й фінансово вигідно. Дім стає мобільним, осілість замінюється мобільністю і номадичністю.

Такі тенденції впливають на те, що деякі індивіди перестають сприймати навіть свій дім як щось статичне і довготривале. Нездатність людини до планування і досягнення довготривалих цілей, життєвих стратегій і підміни їх негайними, хай і не такими істотними, результатами, впливає на формування «короткострокової ментальності». Сьогодні, в нових умовах, незалежно від своїх бажань людина підлягає тиску обставин, які обумовлюють нестабільність та нестійкість її існування. В нових умовах не тільки масштабні соціальні задачі підмінюються особистими бажаннями та прагненнями, але й самі люди все частіше відмовляються від «довгострокової» ментальності на користь «короткострокової» (Бауман, 2005, с. 28). Ситуація з пандемією суттєво не змінила сприйняття дому з позиції «короткострокової ментальності».

«Поки що ми живемо в орендованій квартирі. Це варіант житла, який ми можемо собі забезпечити. Звісно, ми з чоловіком хотіли б жити у власній оселі, але це неможливо в нашій країні. Можливо, звісно (сміється), але тільки не за наші зарплати». (Ольга, 35 р., проживає з чоловіком і сином в орендованій квартирі).

Комфорт дому також проявляється в його функції відчуття безпеки і захищеності. Актуальні тенденції, пов'язані з пандемією, цілком вписуються в постмодерний тип свідомості сучасних індивідів. «Суспільство ризику» стало сприйматися як перманентний стан «нової реальності», в якій людина перестала відчувати себе господарем та творцем зовнішніх умов свого існування. Емоційний стан наповнюється відчуттям безсилля, бажанням втекти від реальності, станом глибокої невизначеності та розгубленості.

Протягом основної частини карантинних обмежень компанія Research & Branding Group реалізувала проект «Rubicon», що представляє собою дослідження емоцій та почуттів українців в умовах соціальної ізоляції. В цілому, за даними R&B Group, українці на карантині переживають чималу

гаму емоцій: від оптимізму до безвиході, від тривоги до надії, від страху до впевненості. Отриманні результати скоріше свідчать про переважання негативних емоцій. Хоча на початку карантинних обмежень домінуючими були позитивні, про що свідчать дані результатів опитування «Емоції і поведінка українців на карантині: спеціальний проєкт», проведеного Соціологічною групою «Рейтинг» (Емоції, 2020). Так, за даними R&V Group, найчастіше серед запропонованих емоцій українці відзначали відчуття тривоги (34%), розчарування (18%), страху (16%) та розгубленості (13%). Що стосується позитивних емоцій, то найбільш часто згадуваними були відчуття надії (37%) та оптимізму (24%). І це органічні емоції та відчуття за ситуації світової пандемії (Головицька, 2020).

Характеристики соціального життя сьогодення найкраще описуються через поняття фрагментарності, розірваності, децентрованості і дегуманізованості. Риси постмодернової невизначеності майбутнього (як індивідуального, міського, регіонального, так і в масштабах України) для нас стали перманентною буденністю (Бойко, 2019). В ситуації «суспільства ризику» і світової пандемії втрачається відчуття «онтологічної безпеки», яке асоціювалося раніше з домом. Починають набирати популярності нові тенденції, які ситуація пандемії лише посилює: втрата людиною контролю над соціальними процесами, відчуття незахищеності індивіда перед новітніми ризиками, які він не в змозі контролювати, і перед ситуацією невизначеності, в якій він повинен жити (Бек, 200). Відчуття безпеки і захисту, які раніше забезпечував житловий простір, в умовах «нових ризиків» стають ще більш актуальними. Однак, неможливість їх повного досягнення формує у індивідів почуття безсилля, незахищеності і невизначеності перед новітніми викликами навіть в просторі дому.

«До пандемії на вулицях було небезпечно, а в цій ситуації і подавно. Хіба добре облаштований будинок чи багатство дадуть відчуття безпеки перед невидимим ворогом – інфекцією. Але це зараз наша реальність, в якій ми живемо» (Олександр, 59 р., проживає у власній квартирі разом з дружиною).

«Зараз взагалі відчуття безпеки важко

досягти. І ситуація карантину, і високий рівень злочинності, безробіття та взагалі навіть дома ти відчуваєш, що повного захисту немає» (Людмила, 54 р., проживає в приватному будинку з чоловіком і дітьми).

Поняття комфорту іноді ототожнюється з поняттям свободи дій в рамках відведеного співмешканцям домашнього житлового простору. Стосовно питання «Чи відчуваєте Ви себе вдома вільними робити що Ви бажаєте?» одна із респондентів відзначила, що «дім – це те місце, де ти вільний, він тебе приховує від іншого. Ти можеш бути собою, ходити як захочеш – одягнутим чи ні, їсти як тобі зручно, спати, коли хочеш, бути нафарбованою чи ні і так далі. Головне – це відчуття цієї свободи.....» (Наталія, 50 р., проживає в квартирі з чоловіком і сином). На питання, чи змінилися ці відчуття в період карантину, інформантка зазначила, що «звісно це відчуття трохи втратило своє значення. Всі стали більше знаходитися вдома і кожному потрібен свій простір. Ми навіть в чергу спочатку ставали – хто піде до магазину чи викидати сміття».

Як і раніше, особисте та суспільне залишаються нерозривно пов'язаними, але життя людини стає вже не стільки взаємодією з суспільством, скільки «біографічними вирішеннями системних протиріч» (Бауман, 2005, с. 29). Тому деякі наші респонденти легко погоджуються на переїзд, часто змінюють своє місце проживання, від'їздять у відрядження, готові продати будинок, який на даний момент виступає їх домом, чи вже навіть опинялися в таких умовах.

«Я повинен був продати батьківську хату, щоб купити дочці квартиру. Це для нашої країни норма. Заробити на власну нерухомість дуже важко, навіть неможливо» (Олександр, 59 р., проживає у власній квартирі разом з дружиною).

«Я вважаю, що не надо «цепляться» за вещи, пусть даже это и твой дом» (Світлана, 27 р., власний будинок, проживає з чоловіком та дитиною).

«Да, моя работа связана с частыми переездами, поэтому покупку квартиры пока пришлось отложить» (Дмитро, 32 р., орендує квартиру).

Така тенденція пояснюється тим, що на формування «короткострокової» ментальності, згідно З. Баумана (2005),

вплинуло ставлення до праці. Аналізуючи епоху модерніті, соціолог відмічає присутність в ній тісного зв'язку між працею та капіталом, постійного існування умов, за якими працівники залежали від своєї праці, так як вона виступала першочерговим джерелом для існування. Ситуація з віддаленою роботою чи дистанційним навчанням не є тепер умовою, за якою працівники шукають собі житло територіально близьке до роботи. Робота та дім можуть бути територіально досить віддаленими, однак актуальним залишається і буде поглиблюватися цифрова нерівність. Оскільки в ситуації дистанційної праці важливим буде володіння цифровим капіталом (компетентності, навички та знання ІКТ-технологій) і наявність швидкісного інтернету.

Відповідаючи на запитання стосовно того, як розподілений житловий простір респондентів і чи є в них своя окрема спальня/кімната, де б вони розмістяться з віддаленою роботою, більшість відповіли, що не мають своєї власної кімнати, так як вимушені її поділяти з чоловіком/дружиною (дівчина/хлопець) чи братом/сестрою.

«Мы живем вдвоем с мужем, спальня у нас одна, а кухню я не считаю только своим личным пространством, значит отдельного места нет» (Олена 48 р., проживає в будинку чоловіка).

«У нас с братом одна комната на двоих» (Максим, 25 р., проживає у квартирі батьків із братом).

«Ми знімаємо однокімнатну квартиру. Про який власний простір йде мова?» (Ольга, 35 р., проживає з чоловіком і сином в орендованій квартирі).

Про важливість побутового облаштування, ремонту та можливості зонування житлового простору для віддаленої роботи і дистанційного навчання говорять всі респонденти.

«Відразу, як тільки почався локдаун, постало питання як і де діти будуть разом навчатись дистанційно, і як мені облаштувати свій простір. Добре хоч чоловік не дома працює, він водій. Важко відразу було, але потім пристосувалися» (Людмила, 54 р., проживає в приватному будинку з чоловіком і дітьми).

«Складно працювати продуктивно, якщо для цього немає належних умов» –

відзначають аналітики центру Cedos. Більше половини населення України (54%) проживає у перенаселеному житлі (і цей показник ще не враховує тих домогосподарств, які проживають у гуртожитках). Частіше в таких житлових умовах опиняються мешканці(ки) великих міст – близько 62%, тобто дві третини (Хассай, 2020).

Практики перетворення/зонування житлового простору на локальні, комфортні для його мешканців простори визначаються деякими інформантами як досить дорогі. Щоб мати змогу зробити ремонт і створити для всіх мешканців комфортні умови, потрібно робити заощадження або їх вже мати.

«Конечно, ремонт обходится сейчас очень дорого – мы на него откладывали несколько лет потому, что так сразу взять и все-все поменять, построить просто нереально...» (Світлана, 27 р., власний будинок, проживає з чоловіком та дитиною).

Відсутність вільного домашнього простору може виступати причиною сімейних конфліктів та непорозумінь між співмешканцями. Ті, хто мешкають в окремій кімнаті, повністю цим задоволені, не відчувають самотності і не бажають щось змінювати. При цьому відмічається, що у тих, хто мешкають не самі, час від часу виникають суперечки та негаразди з оточенням, частіше за все через побутові питання розподілу домашніх обов'язків чи поділу домашнього простору.

Незважаючи на те, що така ситуація більшою мірою не влаштовує тих, хто ділить кімнату з родичами, ті, хто ділить кімнату з партнером, відповіли, що інколи шкодують, що не мають власної кімнати і бувають дуже задоволені, коли їм випадає залишитися наодинці самим із собою в квартирі/будинку.

«Я мечтаю о собственной комнате, поэтому хочу, чтоб сестра по-скорее вышла замуж (сміється).» (Катерина, 20 р., проживає із сестрою в квартирі батьків).

«Меня с мужем все устраивает, но иногда хочется просто побыть одной, чтоб тебя никто не трогал... это удается только когда никого нет дома». (Олена, 48 р., проживає в будинку чоловіка).

Підтвердимо отримані відповіді цитуванням одного з інтерв'ю, опублікованого на сторінці медіа-ресурсу

Hromadske.ua. «Під час весняного локдауну я й сама відчула й побачила однакові для всіх нас проблеми. Перше – організація самого простору, житла. Дуже важко перебувати в замкненому просторі довгий час, не маючи можливості побути на самоті. Отже, треба подумати про окремі кімнати, зонування приміщень, якщо, звичайно, є можливість це зробити» (Богатнікова, 2020).

Можливість усамітнення і бажання мати власний приватний простір суперечливим та незвичним способом поєднуються з тим, що респонденти намагаються досить велику кількість часу проводити вдома не тільки за умови карантинних обмежень. Цим пояснюється домінування відчуття ейфорії та радості при першому весняному локдауні (березень-квітень 2020 р.). Інформанти зазначають і активно відстоюють своє право на видозміну та облаштування свого дому, його ремонт та перебудову.

Висновки.

Сучасні умови, пов'язані зі світовою пандемією, неминуче вплинули на організацію повсякденного буття і емоційний стан сучасної людини. Нові ризики посилили відчуття, характерні ситуації постмодерну: неможливість контролювати і планувати своє життя, почуватися безпечно і захищено. З майбутнього зникає головна риса, притаманна «модерновій моделі» суспільства – це передбачуваність і прагнення максимально впорядкувати/спланувати своє життя, достовірно знаючи про свої можливості і обмеження.

Відчуття впорядкованості і визначеності

світу сучасна людина шукає в приватному просторі дому, який надає їй можливості для самовираження через практики оздоблення та переформування для створення комфортних умов життя, роботи і дозвілля, для відчуття захисту і безпеки. Дім виступає простором для усамітнення та релаксу, є також маркером власного стилю, смаку та соціального статусу володаря. Дім є джерелом усталених смислів і символічних значень, на які людина значною мірою орієнтована, коли оцінює і формує свої інтерпретації макро подій і явищ. Дім, пише А. Шюц, означає місце, «звідки починається людина» і «куди вона повертається, якщо опиняється поза ним», «це нульова точка системи координат, котру ми приписуємо світові аби зорієнтуватися в ньому» (цит. за Петренко-Лисак, 2013, с. 245).

Карантинні обмеження створили «нову реальність», штучно об'єднавши сфери життєдіяльності людини в єдиному житловому просторі дому. Емоційне сприйняття дому як простору суто приватних практик починає змінюватися в сторону більш публізованої моделі. Ця тенденція посилюється не тільки карантинними обмеженнями, а й характеризується прагненням сучасної людини до створення локального приватного простору, який відповідав би її індивідуальному уявленню про комфорт, безпеку і можливість усамітнення.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Бауман З. Индивидуализированное общество. Москва: Логос. 2005. 390 с.
- Башляр Г. Дом от погреба до чердака. Смысл жилища. *Логос*. 2002. № 3 (34). С. 1–26.
- Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну. Москва: Прогресс-Традиция 2000. 437 с.
- Богатнікова М. Мій дім — моя фортеця. Як пандемія змінила наші домівки. URL: <https://hromadske.ua/posts/mij-dim-moya-fortecya-uk-randemiya-zminila-nashi-domivki>
- Бойко В. А. Якість життя у великому місті (на прикладі м. Дніпро). *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2019. Том 22. № 8. С. 64–73
- Головицька А. Карантинні емоції українців. URL: <http://rb.com.ua/uk/blog-uk/karantinni-emocii-ukrainciv/>
- Емоції і поведінка українців на карантині: спеціальний проєкт. URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/emocii_i_povedenie_ukraincev_na_karantine_specialnyu_proekt.html
- Зануда А. Ринок праці майбутнього: кого шукатимуть і звільнять. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55816369>
- Зубарев О. С. Дім як категорія життя. *Тези доповідей та виступів учасників III Конгресу Соціологічної асоціації України «Нові нерівності – нові конфлікти: шляхи подолання»*. Харків, 2017. С. 465–466.
- Козырьков В. П. Направления и формы домостроения современного общества. Серия Социальные науки. *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*. Серия: Социальные науки. 2010. № 1 (17) С. 20–26
- Козырьков В. П. Социокультурные модели дома. *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*. Серия: Социальные науки. 2006. № 1. С. 219–227.

- Козырьков В. П. Теоретические проблемы становления социологии дома. *Личность. Культура. Общество*. 2009. Т. XI. № 1. С. 301–309.
- Петренко-Лисак А. О. Соціальний простір у міждисциплінарному вимірі: Навчальний посібник. Київ: ВАДЕКС. 2013. С. 244–255
- Ручка А. О., Скокова Л. Г. Дім як приватний соціокультурний простір *Вісник Львівського університету*. Сер. соціол. 2008. Вип. 2. С. 162–181.
- Філіпчук Л., Ломоносова Н. Коронавірус і дистанційна робота: що зробила держава. URL: <https://cedos.org.ua/researches/koronavirus-i-dystantsiina-robot-shcho-zrobyla-derzhava/>
- Хассай С., Ляшева А., Федорів П. Коронавірус і житло: аналіз наслідків пандемії. URL: <https://cedos.org.ua/researches/koronavirus-i-zhytlo-analiz-naslidkiv-pandemii/>
- Ходус Е. В. Приватность как атрибутивная характеристика современного опыта субъектности: к постановке проблемы. *Научно-теоретический альманах «Грани»*. 2013. № 8 (10). С. 156–161.
- Шукин В. Г. Заветное «где»: топофилия и методы ее исследования. *Вопросы философии*. 2008. № 4. С. 69–90.

REFERENCES

- Bauman, Z. (2005). *Individualizirovannoe obshchestvo [Individualized society]*. Moskva [in Russian].
- Bashlya, G. (2002). Dom ot pogreba do cherdaka. Smy'sl zhilishha [House from the cellar to the attic. The meaning of the home]. *Logos*, 3(34), 1–26 [in Russian].
- Bek, U. (2000). *Obshchestvo riska. Na puti k drugomu modernu [Risk Society. On the way to another modernity]*. Moskva: Progress-Tradicziya [in Russian].
- Bohatnikova, M. Mii dim — moia fortetsia. Yak pandemiia zminyla nashi domivky [My house is my fortress. How the pandemic changed our homes]. Retrieved from <https://hromadske.ua/posts/mij-dim-moya-fortetsya-yak-pandemiya-zminila-nashi-domivki> [in Ukrainian].
- Boiko, V. A. (2019) Yakist zhyttia u velykomu misti (na prykladi m. Dnipro) [Quality of life in a big city (on the example of Dnipro)]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 22 (8), 64–73 [in Ukrainian].
- Holovytska, A. Karantynni emotsii ukraintiv [Quarantine emotions of Ukrainians]. Retrieved from <http://rb.com.ua/uk/blog-uk/karantynni-emocii-ukraintiv/> [in Ukrainian].
- Emotsii i povedinka ukraintiv na karantyni: spetsialnyi proekt [Emotions and behavior of Ukrainians in quarantine: a special project]. Retrieved from http://ratinggroup.ua/research/ukraine/emocii_i_povedenie_ukraintiv_na_karantine_spezialny_proekt.html [in Ukrainian].
- Zanuda, A. Rynok pratsi maibutnoho: koho shukatymut i zvilniatymut [The labor market of the future: who will be sought and fired]. Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55816369> [in Ukrainian].
- Zubariiev, O. S. (2017). Dim yak katehoriia zhyttia [House as a category of life]. *Tezy dopovidei ta vystupiv uchasnykiv III Konhresu Sotsiologichnoi asotsiatsii Ukrainy «Novi nerivnosti – novi konflikty: shliakhy podolannia»*. (pp. 465–466). Kharkiv [in Ukrainian].
- Kozyrkov, V. P. (2010). Napravleniya i formy` domestikaczii sovremennoho obshchestva. Seriya Soczial`ny`e nauki [Directions and forms of domestication of modern society]. *Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N.I. Lobachevskogo. Seriya: Soczial`ny`e nauki*, 1 (17), 20–26 [in Russian].
- Kozyrkov, V. P. (2006). Socziokul`turny`e modeli doma [Socio-cultural models of the house]. *Vestnik Nizhegorodskogo universiteta im. N.I. Lobachevskogo. Seriya: Soczial`ny`e nauki*, 1, 219–227 [in Russian].
- Kozyrkov, V. P. (2009). Teoreticheskie problemy` stanovleniya socziologii doma [Theoretical problems of the formation of sociology at home]. *Lichnost`. Kul`tura. Obshchestvo*, XI (1), 301–309 [in Russian].
- Petrenko-Lysak, A. O. (2013). Sotsialnyi prostir u mizhdystysyplinarnomu vymiri [Social space in the interdisciplinary dimension]. (pp. 244–255). Kyiv: VADEKS [in Ukrainian].
- Ruchka, A. O. & Skokova, L. H. (2008). Dim yak pryvatnyi sotsiokulturnyi prostir [House as a private socio-cultural space]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Ser. Cotsiol*, 2, 162–181 [in Ukrainian].
- Filipchuk, L. & Lomonosova, N. Koronavirus i dystantsiina robota: shcho zrobyla derzhava [Coronavirus and remote work: what the state has don]. Retrieved from <https://cedos.org.ua/researches/koronavirus-i-dystantsiina-robot-shcho-zrobyla-derzhava/> [in Ukrainian].
- Khassai, Ye., Liasheva, A. & Fedoriv, P. Koronavirus i zhytlo: analiz naslidkiv pandemii [Coronavirus and housing: an analysis of the effects of a pandemic]. Retrieved from <https://cedos.org.ua/researches/koronavirus-i-zhytlo-analiz-naslidkiv-pandemii/> [in Ukrainian].
- Khodus, E. V. (2013). Privatnost` kak atributivnaya kharakteristika sovremennoho opy`ta sub`ektnosti: k postanovke problemy` [Privacy as an attributive characteristic of the modern experience of subjectivity: to the formulation of the problem]. *Scientific-theoretical almanac «Grani»*, 8 (10), 156–161 [in Russian].
- Shhukin, V. G. (2008). Zavetnoe «gde»: topofiliya i metody` ee issledovaniya [The cherished "where": topophilia and methods of its research]. *Voprosy` filosofii*, 4, 69–90 [in Russian].

Gudzenko Olesya

Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-8827-2742>, lesyagudzenko@gmail.com

Стаття надійшла / Article arrived: 19.02.2021

Схвалено до друку / Accepted: 15.03.2021